

ISTITUTO VENETO DI SCIENZE LETTERE ED ARTI
ISTITUTO ELLENICO DI STUDI BIZANTINI
E POSTBIZANTINI DI VENEZIA (Convegni 15)
UNIVERSITÀ DELLO IONIO (CORFÙ)

L'Adriatico: incontri e separazioni
(XVIII - XIX secolo)

Atti del Convegno Internazionale di Studi

Corfù, 29-30 aprile 2010

a cura di
Francesco Bruni e Chryssa Maltezos

VENEZIA - ATENE 2011

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ (ΤΕΛΗ 18ου -ΑΡΧΕΣ 19ου ΑΙΩΝΑ)

Γνωρίζουμε ότι ο Αλή πασάς το 1787, μετά από πολυχρόνιους και αιματηρούς αγώνες εναντίον των ομοεθνών Αλβανών ανταγωνιστών του, και κυρίως του Κουρτ Αχμέτ πασά του Μπερατιού και του Μουσταφά πασά Κόκκα του Δελβίνου, θα εγκατασταθεί στα Ιωάννινα και το επόμενο έτος 1788¹ θα αναγνωριστεί και από την Υψηλή Πύλη ως πασάς της ηπειρωτικής πρωτεύουσας². Το γεγονός αυτό θα σημάνει αρχικά την *de facto* κατοχή του πασαλικίου Ιωαννίνων και αργότερα την εκ μέρους του σουλτάνου νομιμοποίηση της έως τότε, κατά κύριο λόγο, ληστρικής δράσης του Αλή στις περιοχές των αλβανικών πασαλικίων, η οποία, πέρα από τις τοπικές ιδιαιτερότητες, υποδήλωνε με σαφήνεια ότι το οθωμανικό σύστημα διοίκησης είχε αρχίσει από χρόνια να παρουσιάζει σοβαρές δυσλειτουργίες και αδυναμίες που ενίσχυαν τις διαδέσεις των τοπικών πασάδων για σεπαρατιστική δράση³.

---

¹ Τα σχετικά με την ανάληψη εκ μέρους του Αλή πασά της ηγεσίας του πασαλικίου Ιωαννίνων, βλ. στο Γ. ΣΙΟΡΟΚΑΣ, *Άγνωστη διασκευή της «Αληπασιάδας» του Χατζή Σεχρέτη. Μια ιστορική προσέγγιση*, Ιωάννινα 1983, σ. 10 και Β. ΨΙΜΟΥΛΗ, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1998, σσ. 341-342.

² Η μελέτη του Δ. ΣΚΙΩΤΗΣ, *Από ληστής πασάς. Τα πρώτα βήματα στην άνοδο του Αλή πασά των Ιωαννίνων (1750-1784)*, «Θησαυρίσματα», 6 (1969), σσ. 257-290, εξακολουθεί να αποτελεί την καλύτερη συμβολή για τη γνωριμία μας με τον πρώιμη άναρχη δράση του Αλή πασά και τις σκληρές αντιπαραθέσεις του με τους άλλους Αλβανούς διεκδικητές της τοπικής εξουσίας.

³ Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, στο *Αρχείο Αλή πασά Συλλογής Ι. Χώτζη Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αμερικανικής Σχολής Αθηνών*, έκδοση-σχολιασμός-ευρετήρια Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ (με τη συνεργασία Δ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ - Π. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗ), Δ', Αθήνα

Η επικράτηση του Αλή πασά στην ευρύτερη περιοχή της νότιας Αλβανίας, της Ηπείρου –αργότερα και σε άλλες περιοχές της δυτικής, κεντρικής και νότιας Ελλάδας– και δεδομένου ότι η περιοχή αυτή αποτελούσε ταυτόχρονα και τα δυτικά σύνορα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τον έφερε εξ αρχής σε άμεση επαφή με ένα χώρο που εξέπεμπε έντονα ευρωπαϊκές εικόνες⁴ και βέβαια αποτελούσε συνεχώς το επίκεντρο ανταγωνισμών και συγκρούσεων μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων της εποχής. Άλλωστε, δεν μπορούσε να γίνει και διαφορετικά καθώς η περιοχή του Ιονίου, εκτός από τη αυτοτελή γεωστρατιωτική σημασία της, αποτελούσε ταυτόχρονα και την είσοδο στη μεγάλη θάλασσα της Αδριατικής, ζωτικού χώρου, κυρίως τότε, αλλά και σήμερα, καθώς αποτελούσε τη διέξοδο προς τη θάλασσα και τα πάσης φύσεως ταξίδια, ακόμα και για τα «εγκλωβισμένα» κράτη της κεντρικής τουλάχιστον Ευρώπης.

Στο πλαίσιο της συνεχούς επέκτασής του, είναι γεγονός, ότι ο Αλή πασάς πολλές φορές θα κινηθεί και έξω από την επίσημη πολιτικοστρατιωτική γραμμή πλεύσης της κεντρικής οθωμανικής διοίκησης, τουλάχιστον όσον αφορά τα πράγματα στα δυτικά της σύνορα και, όπως είναι γνωστό, θα δοκιμάσει την σουλτανική οργή και θα υποστεί τελικά την συντριβή και τον θάνατο, όταν οι ενέργειές του θα υπερβούν κατά πολύ τα όρια δράσης ενός οθωμανού περιφερειακού πασά. Ωστόσο, μέχρι να οδηγηθούν σε αυτό το οριακό σημείο τα πράγματα, είναι πλέον διαπιστωμένο ότι οι δυτικές φιλοδοξίες του Αλή πασά και οι προσπάθειές του για την επέκτασή του, ακόμα και

2009, σ. 18. Στο εκτεταμένο κείμενο της εισαγωγής αυτής ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος, με βάση τα έγγραφα του «Αρχείου Αλή πασά της Γενναδείου Βιβλιοθήκης» και τον απόλυτο εκ μέρους του έλεγχο της εποχής, των προσώπων και των δεσμών, δέτει με εξαιρετικό τρόπο και κάτω από νέα οπτική το φαινόμενο Αλή πασάς στη συνάφειά του με όλα τα ζητήματα που ανέκυψαν από τη σεπαρατιστική δράση του πασά από τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου και ως τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης, και το σημαντικότερο, ίσως, προκαλεί με την εισαγωγή του, αλλά και τα ζητήματα που δέτει στις περιλήψεις που συνοδεύουν τα έγγραφα που εκδίδονται, νέες αφορμές για περαιτέρω έρευνα πραγμάτων, προσώπων και δεσμών της όψιμης Τουρκοκρατίας. Άλλωστε, και η παρούσα ανακοίνωση-εργασία, όπως εύκολα θα αντιληφθεί ο αναγνώστης, έχει την αφορμή της και βέβαια στηρίζεται κατά βάση σε στοιχεία και σκέψεις της εισαγωγής αυτής.

⁴ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σ. 7, όπου η παρουσίαση της προέλευσης και της σημασίας του όρου «θαλάσσιο μέτωπο», χώρου που στη συνάφεια αυτή ελέγχει ο Αλή πασάς, πράγμα που τον φέρνει σε άμεση επαφή με τις τέσσερις ευρωπαϊκές δυνάμεις (Βενετία, Γαλλία, Αγγλία, Ρωσία).

πέρα από το θαλάσσιο μέτωπο του Ιονίου πελάγους και της Αδριατικής, υπήρξαν συνεχείς και επίμονες αλλά συντρίφτηκαν, κατά βάση, μπροστά στην πόλη της Πάργας, το 1817, έστω και αν αυτή έπεσε εν τέλει στα χέρια του⁵.

Στην παραπάνω συνάφεια η ιταλική παρουσία, δηλαδή πρωτίστως η βενετική, και παρά το γεγονός ότι, όταν αρχίζει να εμπεδώνεται η κυριαρχία του πασά στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου, η Βενετία είχε εισέλθει προ πολλού στην περίοδο της ύφεσης και της ανάσχεσης⁶, είναι κάτι παραπάνω από εμφανής. Αντίθετα, και δεδομένου ότι με τη συνθήκη του Πασάροβιτς (1718) η Βενετία στην ουσία είχε καταστεί, θα λέγαμε, ένα αδριατικό κράτος, στο οποίο το Ιόνιο με τα επτά νησιά του αποτελούσε το νότιο σύνορό του, η προσοχή των βενετικών αρχών με τα εντεταλμένα όργανά τους είναι συνεχής, επίμονη και έντονη σε όλα τα επίπεδα. Παράλληλα και πέρα από τις πολιτικο-στρατιωτικές εμπλοκές, η συνεχής ώσμωση μεταξύ των υπηκόων του Αλή πασά και των Βενετών υπηκόων δημιουργεί και άλλου τύπου ανταλλαγές, στο επίπεδο δηλαδή που αυτές δημιουργούνται από τη συχνή επαφή ανθρώπων που μετέχουν σε διαφορετικά, από κάθε άποψη, περιβάλλοντα.

Σύμφωνα με τη γενική αυτή θεώρηση θα προσπαθήσω με την εργασία αυτή να εντοπίσω ορισμένα στοιχεία που εκτιμώ ότι θα αναδείξουν ορισμένες όψεις της ούτως ή άλλως σχετικά εύκολα ανιχνεύσιμης επαφής, αντιπαράθεσης, συνεργασίας, αλληλουπόνόμευσης, με άλλα λόγια, το πλαίσιο των σχέσεων Βενετών και Αλή πασά, έως τη στιγμή –αλλά και πέρα από αυτή– που από τη δυτική πλευρά θα εισβάλλουν οι Ρωσοαγγλογάλλοι για να πάρουν, με τη σειρά τους, τη θέση που έως το 1797 αντιπροσώπευε κατά κύριο λόγο η Βενετική Δημοκρατία⁷. Ωστόσο, η ιταλική παρουσία στην επικράτεια του Αλή πασά φυσικά δεν εξαφανίζεται με τη διάλυση του βενετικού κράτους αλλά, όπως συμβαίνει με αυτά τα πράγματα, εξακολουθεί να πραγματώνεται σε μια

⁵ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, κυρίως σσ. 23, 71, 72, 73, 74, 85.

⁶ Ο.π., σ. 88, όπου ο συγγραφέας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Στην πραγματικότητα, όμως, στα χρόνια του Αλή πασά η Βενετία δεν έστελνε “δυτικές εικόνες”, ή, αν έστελνε, αυτές ήταν ξεθωριασμένες και χωρίς ανατρεπτική ικανότητα».

⁷ Βλ. την εξαιρετική απόδοση της ατμόσφαιρας αυτής στο ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σ. 90, από όπου αντιγράφω: «Μέσα σ' αυτό το κλίμα, ίσως μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα τις περίεργες και αμφίσημες σχέσεις του με τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, τις οποίες μια ιστορική θαλάσσια σχεδία, τα βενετικά Επτάνησα, τις έφεραν δίπλα στις οθωμανικές ακτές της Αλβανίας και της Ηπείρου, στα χρόνια της δικής του παρουσίας στο πασαλίκιο Ιωαννίνων».

ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων, που εκδηλώνονται από την παρουσία διαφόρων Ιταλών που πλαισιώνουν την εν γένει ιταλική παρουσία στο επίπεδο της γλώσσας και διαφόρων όψεων της κοινωνικής ζωής.

Στο πρώτο επίπεδο των σχέσεων που επιτάσσει το γεωπολιτικό status της περιοχής και της χρονικής συγκυρίας, οι Βενετοί με τα εντεταλμένα επίσημα αλλά, φυσικά, και τα ανεπίσημα όργανά τους έχουν διαπιστώσει από πολύ ενωρίς ότι ο νεαρός μπέης από το Τεπελένι αποτελεί σοβαρή απειλή για τα συμφέροντά τους και τον παρακολουθούν από πολύ κοντά. Τα γεγονότα είναι γνωστά και μια σειρά από δημοσιεύματα παλαιότερα και νεότερα έχουν τεκμηριώσει καλά το θέμα⁸. Άλλωστε, ό,τι συμβαίνει βρίσκεται σε άμεση επαφή με το ζωτικό χώρο της Γαληνοτάτης επειδή, εκτός από τα Επτάνησα και τα θαλάσσια σύνορα, οι Βενετοί με τη συνθήκη του Πασάροβιτς (1718) είχαν αποκτήσει και χερσαία σύνορα με την οθωμανική επικράτεια, δεδομένου ότι έγιναν κύριοι της Πάργας, της Βόνιτσας, της Πρέβεζας και βέβαια του Βουδρωτού, σημείων απόλυτα αναγκαίων για την ασφάλεια αλλά και την τροφοδοσία των Επτανήσων⁹.

Η σημασία που αποδίδει η Βενετία στα όσα συμβαίνουν στα νότια και δυτικά σύνορα του συρρικνωμένου πλέον ζωτικού της χώρου αποτυπώνεται και στον όγκο της τεκμηριωτικής γραπτής συναγωγής που απόκειται στα αρχεία της και η οποία πυκνώνει εντυπωσιακά από το 1780 περίπου¹⁰.

Οι συγκεντρώσεις άτακτων αλβανικών στρατευμάτων και οι κινήσεις τους παρακολουθούνται από κοντά, όταν εισέρχονται στον ζωτικό χώρο της Ηπειρωτικής ακτογραμμής όπου βρίσκονται τα βενετσιάνικα πολιίσματα, και η παρουσία του Αλή, που τότε είναι ακόμα μπέης, επισημαίνεται

⁸ Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία περί Αλή πασά Τεπελενλή*, «Ηπειρωτική Εστία», 3 (1954), σσ. 5-14, 119-126, 264-272, 344-347 (και σε ανάτυπο με ξεχωριστή σελιδαρίθμηση, όπου γίνονται οι παραπομπές αυτής της εργασίας)· ΣΚΙΩΤΗΣ, *Από ληστής πασάς*.

⁹ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σσ. 74, 84, 87, 90, όπου οι βλέψεις και οι επιδιώξεις του Αλή πασά εις βάρος των βενετικών εξαρτημάτων.

¹⁰ Επειδή η τεκμηρίωση αυτή βασίζεται κατά βάση στο δημοσίευμα του Κωνσταντίνου Μέρτζιου και ενόψει της πρόσφατης συστηματικής πλέον αληθινολογικής τεκμηριωτικής παραγωγής, νομίζω ότι έφθασε η στιγμή να σκύψουμε και να ξαναδούμε τα έγγραφα που αναπαράγουν τις πρώιμες βενετο-αλβανικές σχέσεις, τα οποία με τη δική του λογική και την προοπτική των τότε ιστοριοδιφικών αναγκών εξέδιδε, μεταφράζοντάς τα, ο Κωνσταντίνος Μέρτζιος, θέτοντας όμως πολλές τελείες και αποσιωπητικά στα σημεία που του φαίνονταν αδιάφορα, ή, πολύ πιδανόν, και δύσκολα στην απόδοσή τους.

με ζωηρά χρώματα, καθώς είναι κιόλας «περίφημος», όπως αναφέρει ο Μέρτζιος, μεταφράζοντας έτσι, πιθανότατα, το επίθετο *famoso* της πρωτότυπης αναφοράς του 1782¹¹. Τον αμέσως επόμενο χρόνο, 1783, η βενετσιάνικη αναφορά τον προσδιορίζει, πάλι κατά τη μετάφραση του Μέρτζιου, ως «Αλή μπέη Τεπελέν, τουρκαλθανό γνωστής οικογενείας και μεγάλου προσωπικού κύρους»¹², ενώ ο Σκιώτης, πιο κοντά στη σύγχρονη επιστημονική λογική, θα προσκομίσει την πρωτότυπη εκδοχή των πηγών που αναφέρουν τον Αλή ως «turco potente»¹³.

Πέρα από αυτά όμως, το ενδιαφέρον είναι ότι σε πολλές πρώιμες, όσον αφορά τον Αλή πασά, βενετικές αναφορές επισημαίνεται κιόλας το πολλαπλό παιχνίδι που είχε αρχίσει ο Αλής να παίζει προς όλες τις κατευθύνσεις, καθώς αναφέρεται κιόλας το 1783 ότι επιχειρεί να χρησιμοποιήσει τη μεσολάβηση του Βενετού βαΐλου στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου ο τελευταίος να τον βοηθήσει, με τη παρέμβασή του στο περιβάλλον της Υψηλής Πύλης, ώστε να υπερισχύσει των αντιπάλων ομοεθνών του¹⁴. Στη γραμμή αυτής της αμφίδρομης πολιτικής παρακολούθησης των εκατέρωθεν κινήσεων, οι Βενετοί, με μεγάλη εμπειρία στα σχετικά ζητήματα, κάνουν καλά τη δουλειά τους, καθώς χρησιμοποιούν τους άπληστους και φιλόδοξους Αλβανούς μπέηδες τον έναν εναντίον του άλλου: έτσι ο Αλή μπέης θα εξουδετερώσει τον Μουσταφά πασά Κόκκα του Δελβίνου που απειλούσε το βενετσιάνικο Βουδρωτό και την ενδοχώρα του και θα βρεθεί στη θέση του πασά του Δελβίνου¹⁵.

Όμως ο Αλής δεν θα μείνει για πολύ στο Δέλβινο. Αντικειμενικός σκοπός του είναι το πασαλίκι των Ιωαννίνων και το 1788, όπως έχουμε αναφέρει, είναι ήδη πασάς στα Γιάννενα. Με την κίνησή του αυτή, που βέβαια συνιστά και την περαιτέρω ισχυροποίησή του, αρχίζουν να αλλάζουν τα πράγματα στο πολιτικο-στρατιωτικό πεδίο, καθώς η πίεση επί των βενετικών εξαρτημάτων στην Ήπειρο, εκ μέρους του Αλή πασά, γίνεται εφεξής συνεχής, επίμονη και συστηματική και κυρίως εντοπίζεται στη διεκδίκηση ερεισμάτων στην περιοχή του Αμβρακικού, πράγματα γνωστά και αυτά και μελετημένα με επάρκεια¹⁶. Η πυκνή αλληλογραφία

¹¹ ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία*, σ. 5.

¹² Ο.π., σ. 6.

¹³ ΣΚΙΩΤΗΣ, *Από ληστής πασάς*, σ. 284.

¹⁴ ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία*, σσ. 6, 7.

¹⁵ ΣΚΙΩΤΗΣ, *Από ληστής πασάς*, σ. 289.

¹⁶ ΕΛ. ΒΕΤΣΙΟΣ, *Η διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2007, όπου και η βιβλιογραφία για το ζήτημα αυτό.

μεταξύ Βενετών και Αλή πασά, καταδεικνύει με σαφήνεια το γεγονός ότι στην ουσία ο πασάς των Ιωαννίνων έχει αρχίσει να ενεργεί σχεδόν εκτός των πλαισίων της επίσημης πολιτικής της Υψηλής Πόρτας· μια τέτοια εικόνα σχηματίζουμε και από την αλληλογραφία του πασά με τους καπουκεχαγιάδες του στην Κωνσταντινούπολη¹⁷, όπου δεν διαπιστώνεται ενημέρωση των κεντρικών αρχών για ενέργειές του που πολλές φορές ξεπερνούν τα όρια δράσης ενός πασά· άλλωστε, στις βενετικές αρχές υποβάλλει αιτήματα, θα λέγαμε, διακρατικής φύσεως, όπως είναι λ.χ. η παράδοση στα χέρια του παρανόμων-κλεφτών κτλ. που καταφεύγουν στη βενετική επικράτεια.

Ωστόσο, η γεωπολιτική κατάσταση γρήγορα θα αλλάξει· το βενετικό κράτος καταλύεται το 1797 και στη διαπλοκή των νέων πραγμάτων ο Αλή πασάς υλοποιεί σιγά-σιγά κάποια από τα πάγια δυτικά όνειρά του, καθώς καταλαμβάνει αλληλοδιαδόχως και με διάφορους τρόπους τη Βόνιτσα, την Πρέβεζα, το Βουθρωτό και τελευταία την Πάργα το 1817.

Αυτά όλα, είναι πράγματα, θα έλεγε κανείς, λίγο-πολύ αναμενόμενα και πάντως κατανοητά με βάση τη γεωπολιτική κατάσταση που εξελίσσεται στα δυτικά σύνορα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου δραστηριοποιείται ένας ηγεμόνας όπως ο Αλής πασάς: σχέσεις και αντιπαλότητες, φιλίες και έχθρες, συνεργασία και αλληλοϋπονόμευση (ας θυμηθούμε λ.χ. τη βενετική υποστήριξη στους Σουλιώτες), βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη. Όμως, πιστεύω, ότι όλα αυτά παρέχουν ταυτόχρονα τη δυνατότητα στον Αλή πασά να γνωρίσει και να μάθει το πολιτικο-στρατιωτικό παιχνίδι έξω από τα θηριώδη και πρωτόγονα ήθη των ενδοαλβανικών συγκρούσεων· του δίνει, δηλαδή, τη δυνατότητα να δημιουργήσει ένα δικό του επιτελείο, θα λέγαμε, από πολιτικά αλλά και στρατιωτικά στελέχη, στοιχείο απολύτως απαραίτητο για τις διπλωματικές ανταλλαγές, τις εδαφικές διεκδικήσεις αλλά και τις πιθανές και ίσως αναπόφευκτες συγκρούσεις με τις δυνάμεις που έρχονται διαπλέοντας την Αδριατική, και έχουν στις αποσκευές τους ήδη παρόμοια αλλά ταυτόχρονα και επεξεργασμένα μέσα και εργαλεία, πολύ πέραν του απλού γραμματικού και του άτακτου πολεμιστή.

Ωστόσο, δεν είναι είναι μόνο οι πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις μεταξύ Αλή πασά και ευρωπαϊκών δυνάμεων που εξελίσσονται και δοκιμάζονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, των οποίων το ανάπτυγμα έχει απασχο-

¹⁷ Βλ. παρόμοιες αναφορές στην πρόσφατη έκδοση *Αρχείο Αλή πασά* (βλ. σημ. 3).

λήσει έντονα την έρευνα και έχει δώσει μεγάλο αριθμό σελίδων στη σχετική βιβλιογραφία¹⁸. Υπάρχουν και άλλες επαφές, δευτερεύουσες ίσως, οι οποίες όμως χαρακτηρίζουν την εποχή, τους τόπους αλλά και την ψυχосύνδεση του αλβανού πασά στις σχέσεις του με τους εντεύθεν της Αδριατικής ταξιδιώτες ή εισβολείς, και αυτές είναι ό,τι θα θέλαμε να ιχνογραφήσουμε, έστω, με την παρούσα εργασία.

Στην ανέλιξη της προσπάθειας αυτής, κρίνω σκόπιμο αρχικά να αναφέρω ένα πρώιμο αλλά χαρακτηριστικό γεγονός: όταν ο προσωπικός βιογράφος του Αλή πασά, ο αφοσιωμένος Χατζη-Σεχρέτης, θα συνδέσει στις αρχές του 19ου αιώνα την εκτενή *Αληπασιάδα* του¹⁹, πραγματώνοντας, με τον τρόπο που γίνονται αυτά τα πράγματα, τον ιδρυτικό μύθο της έως τότε άσημης²⁰, είναι αλήθεια, οικογένειας του Αλή πασά, θα μνησεί τον παππού του Αλή πασά, Μουχτάρ μπέη, ο οποίος έπεσε πολεμώντας μπροστά στα τείχη της βενετσιάνικης Κέρκυρας κατά την ανεπιτυχή, για τις οθωμανικές δυνάμεις, πολιορκία του νησιού το 1716:

*Τι το δικό τους όνομα δεν είναι ντροπιασμένο
Και το σπαδί του στους Κορφούς εκεί ναι κρεμασμένο
Κι εκείνος πούχε το σπαδί τον έλεγαν Μουχτάρη
Που μπήκε μέσα στους Κορφούς το κάστρο για να πάρη,
Και μπήκε και το κρέμασε στην πόρτα το σπαδί του
Κι αυτός σείτης γίνηκε και πάει με την τιμή του.*

Και αν ο Χατζη-Σεχρέτης αναπλάθει ποιητικά ένα γεγονός, πραγματικό στην ευρύτητά του, είναι διαπιστωμένο ότι η πληροφορία αυτή της ύστερης *Αληπασιάδας* είχε κιόλας αποτελέσει στοιχείο τέτοιο ώστε να εμπεριέχεται σε έκδοση του Γενικού Προνοητή της Θάλασσας προς τον δόγη του 1782, ο οποίος –Προνοητής– αναφερόμενος στον Αλή, που δεν είναι ακόμα πασάς, αλλά ληστής και στασιαστής, αναφέρει, πιθανότατα συγχέοντας τα ονόματα των μελών της αληπασαδικής γενεαλογίας, ότι: «οι στασιασταί Αλβανοί έχουν τους αρχηγούς τους, κυριώτερος των οποίων είναι ο Αλή μπέης εκ Τεπελέν, υιός του Βελή πασά εκείνου, ο

¹⁸ Παρόμοια δημοσιεύματα λ.χ. μπορεί ο ενδιαφερόμενος να εντοπίσει στην πρόσφατη έκδοση *Αρχείο Αλή πασά, Δ'*, σσ. 167-187.

¹⁹ Κ. Ν. ΣΑΘΑΣ, *Η Αληπασιάς του Τουρκαλβανού Χατζή Σεχρέτη*, στο *Ιστορικά Διατριβαί*, Αθήνα 1870, σσ. 131-132.

²⁰ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σ. 28.

οποίος ανερριχήθη πρώτος κατά την τελευταίαν πολιορκίαν της Κερκύρας, διά της διανοιχθείσης ρωγμής επί των νέων τειχών»²¹.

Στη σύνθεση της αιογραφίας του Αλή πασά και της οικογένειάς του, ο καθαγιασμός προέρχεται από τη θυσία στη μάχη εναντίον του αλλόθρησκου δυτικού αντιπάλου, είτε αυτός είναι εισβολέας είτε αμυνόμενος. Οι δυτικές εικόνες, μολονότι βρισκόμαστε στις αρχές του 19ου αιώνα όταν συντίθεται η *Αληπασιάδα*, είναι πολλές αλλά σχεδόν πάντα εχθρικές, μολονότι η ώσμωση με τους Βενετούς και τους Ρωσο-αγγλογάλλους σε όλα τα επίπεδα έχει προχωρήσει πολύ και πολλοί ξένοι, επίσημα πρόσωπα και ανεπίσημοι περαστικοί, έχουν περάσει και συνεχίζουν να περνούν κατά καιρούς από την αυλή του Αλή πασά.

Όπως έχουμε κιόλας υπαινιχθεί ο Αλή πασάς, μέσω του ελέγχου των παράκτιων περιοχών που έβλεπαν προς το Ιόνιο, θα έλθει σε άμεση επαφή με τη διεθνή, την ευρωπαϊκή, δηλαδή, πολιτική, στρατιωτική και διπλωματική σκηνή. Γνωρίζουμε τώρα πια αρκετά καλά, την ψυχρότητα, δηλαδή τον χασοτικό ψυχισμό του Αλή πασά²², μέσα στον οποίο η επαφή με τον δυτικό άνθρωπο, τον ευρωπαϊκό της εποχής, αντιμετωπιζόταν και ως πρόκληση και ευκαιρία για επέκταση και εκμετάλλευση αλλά και ως φοβία και αναδίπλωση. Με τον κόσμο αυτόν τον εξω-μουσουλμανικό ο Αλή πασάς θα έλθει για πρώτη φορά σε επαφή τα χρόνια της βενετικής κυριαρχίας²³. Ακόμα γνωρίζουμε ότι οι Βενετοί βρίσκονταν επί αιώνες εγκατεστημένοι εκεί, το προσωπικό που τους υπηρετεί στη μεγάλη πλειονότητά του, παράγεται επιτόπου και έχει άμεση συνάφεια με πολλούς από τους Έλληνες που βρίσκονται στην αυλή του Αλή πασά (Βηλαράς, Κωλέττης, Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας, Ψαλίδας κτλ.).

Από αυτό το ευρωπαϊκό λοιπόν πλαίσιο, που στην αρχή αντιπροσωπεύει η Βενετία, όταν η τελευταία θα πάψει να υπάρχει ως πολιτικο-στρατιωτική οντότητα, θα παραμείνει εν χρήσει η ιταλική γλώσσα, όπως έχουμε τη δυνατότητα να διαπιστώσουμε από πολλές μεριές²⁴. Η

²¹ ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία*, σ. 4.

²² ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σσ. 40, 73, 75.

²³ Ό.π., σσ. 76-77.

²⁴ Μια ενδεικτική εικόνα της ιταλοφωνίας έχουμε και από την πρόσφατη έκδοση του Αρχείου Αλή πασά της Γενναδείου, όπου τα γράμματα σε ιταλική γλώσσα (αρ. 269, 425, 487, 587, 625, 829, 982, 986, 1223) ανταγωνίζονται εκείνα στη γαλλική. Χαρακτηριστική η περίπτωση σύνταξης γραμμάτων σε ιταλική και από μη Ιταλούς αλλά απευθυνόμενα βέβαια σε ένα περιβάλλον που η ιταλοφωνία είναι σε αρκετά υψηλό βαθμό διαδεδομένη.

ιταλοφωνία, με αφετηρία τα βενετσιάνικα Επτάνησα, θα παραμείνει ως ένα καλό εργαλείο για τις διπλωματικές επαφές αλλά και τις εμπορικές ανταλλαγές και μάλιστα εμφανίζεται και σε φαινομενικά απρόσμενα σημεία. Υπάρχουν, δηλαδή, περιπτώσεις που Άγγλοι και Γάλλοι λ.χ. πολιτικο-στρατιωτικοί παράγοντες απευδύνονται γραπτώς στην ιταλική γλώσσα, σημείο ότι στην αυλή του πασά υπήρχε άμεση ετοιμότητα στις απαιτήσεις αυτής της γλώσσας. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι χαρακτηριστικό ένα πολυσέλιδο έγγραφο που με τον τίτλο «Istorica relazione» υποβάλεται προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Αγγλίας το 1816 –το οποίο πρέπει να συνοδευόταν από 11 συνημμένα– με το οποίο περιγράφονται οι σχέσεις και οι διαθέσεις του Αλή πασά προς το αγγλικό έθνος²⁵.

Πέρα όμως από αυτά τα στοιχεία που επισημαίνονται σε σχέση με ένα είδος επαφής στο διπλωματικό επίπεδο εκτιμώ ότι δεν είναι χωρίς σημασία οι σχέσεις μεταξύ Βενετών και Αλή πασά, όπως αποτυπώνονται σε ένα πρώτο επίπεδο απλών αλλά αναγκαίων, θα λέγαμε, επαφών της καθημερινής ζωής.

Το έτος 1783, λ.χ., εκτιμώ ότι είναι μια αξιοσημείωτη ημερομηνία για τις βενετο-αληπασαδικές σχέσεις, καθώς απεσταλμένοι του Αλή –που δεν είναι ακόμα πασάς Ιωαννίνων–, θα φθάσουν στην Κέρκυρα για να συναντηθούν με τον Γενικό Προνοητή της Θάλασσας Αλβίξε Φόσκαρι. Τα γεγονότα αυτά αποτυπώνονται και σε γράμμα που στέλνει ο Αλή πασάς με απεσταλμένο του στην Κέρκυρα, με το οποίο αυτοσυστήνεται ως ο καλύτερος για τη Βενετία μελλοντικός γείτονας, στοιχείο που υποδεικνύει εμμέσως τις φιλοδοξίες του²⁶.

Όμως ακριβώς από αυτήν την πρώτη απευθείας συνάντηση θέλω να επισημάνω και κάτι άλλο: τα ενδιαφερόμενα μέρη ανταλλάσσουν δώρα²⁷, κατά τις συνήθειες της εποχής: ο Αλής στέλνει ένα άλογο –πολύ-

²⁵ Αρχείο Αλή πασά, Β', αρ. 829, όπου και η κατατοπιστική εισαγωγή για το έγγραφο αυτό και τη σημασία του από τον Βασίλη Παναγιωτόπουλο. Βλ. επίσης ένα άλλο σημαντικό έγγραφο στα ιταλικά με τον τίτλο «Racconto storico dell' Anarchia e ribellione di Prevesa nella decadenza di Alli Pascia», που συντάχθηκε από τον ιταλό υποπρόξενο της Αυστρίας στην Πρέβεζα Luigi d'Inchiosi και τώρα απόκειται στο Κρατικό Αρχείο Βενετίας: Δ. Α. ΣΑΚΚΗΣ, *Το κίνημα του Velli Pascia στην Πρέβεζα τον Αύγουστο του 1820*, «Πρεβεζάνικα Χρονικά», 39-40 (Ιανουάριος-Δεκέμβριος 2003), σσ. 113-132.

²⁶ ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία*, σσ. 7-8.

²⁷ Το δέμα της ανταλλαγής δώρων μεταξύ προσώπων που κατέχουν μια θέση στις βαθμίδες της κοινωνικής ιεραρχίας στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας αποτελεί, κατά

τιμο εξάρτημα της σκευής ενός οθωμανού αξιωματούχου— και οι Βενετοί θα του προσφέρουν πολλά από εκείνα τα βιοτεχνικά είδη που γνωρίζουμε ότι παράγονται και διακινούνται στην πιάσα της Βενετίας και των κτήσεών της: υφάσματα, επίχρυσες λάμπες, φλυτζάνια του καφέ, ζαχαρωτά, κεριά και τέλος ένα φάρμακο που παρασκευαζόταν στη Βενετία (ως δεριάκα καταγράφεται στις πηγές, μεταφρασμένο έτσι από τον Κ. Μέρτζιο)²⁸. Ακόμη, με ένα τσεκίни φιλοδωρείται ο άνθρωπος που μετέφερε το άλογο ενώ και η διατροφή των ανθρώπων του Αλή πασά για όσες μέρες παρέμειναν στην Κέρκυρα είναι βενετική υποχρέωση²⁹.

Η συνεχής ανταλλαγή γραμμάτων μέσω απεσταλμένων κάποια στιγμή θα κάνει βενετό αξιωματούχο της Κέρκυρας να επισημάνει την πρακτική αυτή των Οθωμανών, οι οποίοι, κατά τον βενετό άρχοντα, επιδιώκουν με τις συχνές επαφές να αποσπούν τα δώρα των ευρωπαϊών συνομιλητών τους. Πέρα όμως από αυτήν την απλή επισήμανση έχουμε την ευκαιρία να διαπιστώσουμε ότι ήδη κάποιες από τις ευρωπαϊκές εικόνες έχουν γίνει οικείες στο αλβανικό περιβάλλον του Αλή πασά, ο οποίος επιδιώκει με πλάγιο τρόπο να τις οικειοποιείται, παράλληλα βέβαια με την εξυπηρέτηση των μελλοντικών του φιλοδοξιών.

Λίγα χρόνια μετά (1787) ο Αλής έχει γίνει πλέον πασάς των Ιωαννίνων, έχει απευθείας σύνορα με τη βενετική επικράτεια και η αναβάθμισή του εμφανίζεται, κατά τη γνώμη μου, και στον κατάλογο των δώρων που συνοδεύει απαντητική επιστολή του Γενικού Προνοητή Φραγκίσκου Φαλιέρ προς τον πασά των Ιωαννίνων³⁰:

τη γνώμη μου, ένα αντικείμενο με εξαιρετικό ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς δεν διαθέτουμε μια καλή μελέτη γι' αυτό, σε συνάφεια και με το θέμα της δωροδοκίας, έμμεσης ή άμεσης· βλ. και ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σ. 24.

²⁸ Για το φάρμακο αυτό και την ιστορία του ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει πολλές πληροφορίες στο βιβλίο, G. MARANGONI, *Associazioni di mestiere nella Repubblica Veneta (vittuaria - farmacia - medicina)*, Venezia 1974, σσ. 167-171 (ευχαριστώ την κ. Χρύσα Μαλτέζου για την πολύτιμη υπόδειξή της). Το *Dizionario del Dialecto Veneziano*, Βενετία 1856 (φωτομ. ανατ. Μιλάνο 1971) του Giuseppe Boerio, το καταχωρίζει στο λήμμα Triaca (με παράλληλες ονομασίες Tiriaca, Teriaca, Oltriaca) και επεξήγηση ότι ήταν ιατρικό σκεύασμα από ποικίλες ουσίες, παράγονταν αποκλειστικά στη Βενετία και αποτελούσε εμπορευματικό προϊόν μεγάλης ζήτησης από τις περιοχές της Ανατολής.

²⁹ ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία*, σ. 7.

³⁰ Ό.π., σσ. 15, 27.

10 μπράτσα γαλάζιο ύφασμα για φορέματα
 24 μπράτσα από αργυροδιάφανο ύφασμα για επενδύτες
 24 μπράτσα δαμασκηνό ύφασμα για επενδύτες
 24 μπράτσα από διπλό ράζο [μετάξι]
 2 ρολόγια τσέπης με χρυσή αλυσίδα
 18 μπράτσα γκομπελίνα για χαλιά
 ζάχαρη αξίας 48 βενετσιάνικων λιρών
 κερί
 δεριάκα
 1 μαχαίρι με μανίκι, σε δήκη πολυτελέστατη
 1 χρυσή ταμπακέρα
 1 ταμπακέρα σιδερένια

Επιπλέον, στον απεσταλμένο του πασά δωρίζεται ένα δίκαννο αξίας 10 τζεκινίων, ενώ άλλα δώρα προορίζονται για τον κεχαγιά, τον γραμματικό μαζί με τη διατροφή τους (παρέμειναν, αν διαβάζει καλά τις πηγές ο Μέρτζιος, 107 μέρες στην Κέρκυρα και ξοδεύτηκαν για τη διατροφή τους 950 τζεκίνια). Οι Αλβανοί, με τη σειρά τους, είχαν προσφέρει ως δώρα στους Βενετούς και πάλι δύο άλογα και άλλα ζώα, πράγμα που επισημαίνει, νομίζω, ωραία τον διαφορετικό προσανατολισμό των δύο κόσμων: βιοτεχνία από τη μια, αγροτική παραγωγή από την άλλη.

Πέρα από τα δώρα όμως, μια ακόμη σημαντική πληροφορία αποδεδειγμένη από επιστολή του Προνοητή προς τον δόγη της 7 Ιανουαρίου 1793: ο γνωστός για τις φοβίες και εμμονές για την υγεία του Αλή πασάς δεν θα διστάσει να ζητήσει ιατρική βοήθεια από τη Βενετία, περιγράφοντας έτσι, σε γράμμα, την αρρώστια του: «έχω πόνους εις τα πόδια οι οποίοι περνούν από την επιδερμίδα και φθάνουν ως τα κόκκαλα, πολλές φορές μου πρήζονται και ύστερα ελαττώνεται το πρήξιμο. Ερώτησα πολλούς γιατρούς εδώ διά τας ενοχλήσεις που έχω και μού είπον ότι πλέον έμπειροι και περίφημοι ιατροί είναι ο Προσαλένδης και Λάσκαρης στην Κέρκυρα». Κατόπιν τούτων παράκλησή του είναι να του στείλουν οι Βενετοί ένα γιατρό από την Κέρκυρα στα Γιάννενα, ενώ είναι διατεθειμένος να μεταβεί και ο ίδιος στην Κέρκυρα. Τελικά, το πράγμα φαίνεται ότι διευθετείται με περιγραφή εκ μέρους των γιατρών του Αλή πασά των συμπτωμάτων, που τον κατατρέχουν, και αποστολή τους στο γιατρό Λάσκαρη στην Κέρκυρα για να αποφανθεί το είδος της θεραπείας³¹.

³¹ ΜΕΡΤΖΙΟΣ, *Ανέκδοτα ιστορικά στοιχεία*, σσ. 19-20.

Πέρα από την πρωτοποριακή αυτή και αρκετά χαριτωμένη ανταλλαγή ιατρικών πληροφοριών με σκοπό τη γνωμάτευση, είναι φανερό ότι πίσω από αυτή την κίνηση του Αλή πασά, χωρίς ο ίδιος να το ομολογεί ευθέως, κρύβεται η αναγνώριση της ανωτερότητας της ευρωπαϊκής επιστημονικής σκέψης³² που εκπέμπει το βενετικό περιβάλλον της Κέρκυρας· άλλωστε, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι κάποια στιγμή ο Αλή πασάς λογάριάζε να στείλει τον τριτότοκο γιο του Σαλή πασά στην Ευρώπη ακριβώς για να τον καταστήσει έναν σπουδασμένο γιατρό, ενώ είναι διαπιστωμένο ότι φρόντισε να στείλει άλλους νέους για να σπουδάσουν ιατρική³³.

Μολονότι το 1797 η Βενετία θα πάψει να υφίσταται ως πολική οντότητα, ωστόσο οι απόηχοι της μακραίωνης παρουσίας της και μαζί με αυτούς ό,τι πριν αποτελούσαν και θα αποτελούν και στο μέλλον την ιταλική γενικά παρουσία, δεν είναι δυνατόν να ακυρωθεί. Από ποικίλες πηγές έχουμε τη δυνατότητα, πέραν της διαπιστωμένης ιταλοφωνίας, να εντοπίσουμε πολλά παραδείγματα Ιταλών, που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο αληπασαδικό κράτος και βέβαια βιοπορίζονται από αυτό³⁴, καθώς στην ουσία η Αδριατική δεν αποτελεί, ποτέ δεν αποτελούσε, απροσπέλαστο σύνορο ούτε για τους στρατούς ούτε και για τα άτομα.

Ο γιατρός Πάολο Τοζόνι³⁵ από το Πιεμόντε είτε ως γιατρός είτε και ως γάλλος πρόξενος, μαζί με τη γυναίκα του Ρωξάνδρα παρουσιάζονται συχνά στις πηγές των αρχών του 19ου αιώνα. Ο ιταλός αξιωματικός από τη Μπρέσια Αγκοστίνιο Φαπάνο θα διετελέσει, με το όνομα Αλή αγάς, αρχηγός του πυροβολικού του Αλή πασά, ο ναπολιτάνος μηχανικός (ιντζενιέρης) Καρέτο και ο επίσης μηχανικός από τη Σικελία (από το Παλέρμο) ντον Σάντο Μοντελεόνε, ο τυχοδιώκτης Φορτουνάτος Πασσάτο, εκγυμναστής του ιππικού, είναι μερικά από τα ονόματα που συνεχίζουν την ιταλική παράδοση σε πράγματα που τα ξέρουν από αιώνες πολύ καλά. Και κοντά σε αυτούς και κάποιοι

³² ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σ. 89.

³³ Ό.π., σσ. 89, 119, 120.

³⁴ ΑΔ. ΠΕΤΑΛΑ, *Αξιωματούχοι στην αυλή του Αλή πασά*, «Μνήμων», 2 (1972), σσ. 257-272· ΑΡΓ. ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ, *Αρχιτέκτονες και μηχανικοί στην υπηρεσία του Αλή πασά*, στο *Φηγός. Τιμητικός τίτλος για τον καθηγητή Σωτήρη Δάκαρη*, Ιωάννινα 1994, σσ. 367-389· ΣΤ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Το κράτος του Αλή πασά των Ιωαννίνων. Μια λειτουργική περίπτωση ενίσχυσης της κεντρικής εξουσίας και αποδυνάμωσης των περιφερειακών δυνάμεων*, στο *Ιταλοελληνικά IV*, Νεάπολη 1991-1993, σσ. 115-127.

³⁵ *Αρχείο Αλή πασά*, Δ' (Ευρετήριο προσώπων).

Πέρα από την πρωτοποριακή αυτή και αρκετά χαριτωμένη ανταλλαγή ιατρικών πληροφοριών με σκοπό τη γνωμάτευση, είναι φανερό ότι πίσω από αυτή την κίνηση του Αλή πασά, χωρίς ο ίδιος να το ομολογεί ευθέως, κρύβεται η αναγνώριση της ανωτερότητας της ευρωπαϊκής επιστημονικής σκέψης³² που εκπέμπει το βενετικό περιβάλλον της Κέρκυρας· άλλωστε, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι κάποια στιγμή ο Αλή πασάς λογάριάζε να στείλει τον τριτότοκο γιο του Σαλή πασά στην Ευρώπη ακριβώς για να τον καταστήσει έναν σπουδασμένο γιατρό, ενώ είναι διαπιστωμένο ότι φρόντισε να στείλει άλλους νέους για να σπουδάσουν ιατρική³³.

Μολονότι το 1797 η Βενετία θα πάψει να υφίσταται ως πολική οντότητα, ωστόσο οι απόηχοι της μακραίωνης παρουσίας της και μαζί με αυτούς ό,τι πριν αποτελούσαν και θα αποτελούν και στο μέλλον την ιταλική γενικά παρουσία, δεν είναι δυνατόν να ακυρωθεί. Από ποικίλες πηγές έχουμε τη δυνατότητα, πέραν της διαπιστωμένης ιταλοφωνίας, να εντοπίσουμε πολλά παραδείγματα Ιταλών, που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο αληπασαδικό κράτος και βέβαια βιοπορίζονται από αυτό³⁴, καθώς στην ουσία η Αδριατική δεν αποτελεί, ποτέ δεν αποτελούσε, απροσπέλαστο σύνορο ούτε για τους στρατούς ούτε και για τα άτομα.

Ο γιατρός Πάολο Τοζόνι³⁵ από το Πιεμόντε είτε ως γιατρός είτε και ως γάλλος πρόξενος, μαζί με τη γυναίκα του Ρωξάνδρα παρουσιάζονται συχνά στις πηγές των αρχών του 19ου αιώνα. Ο ιταλός αξιωματικός από τη Μπρέσια Αγκοστίνιο Φαπάνο θα διετελέσει, με το όνομα Αλή αγάς, αρχηγός του πυροβολικού του Αλή πασά, ο ναπολιτάνος μηχανικός (ιντζενιέρης) Καρέτο και ο επίσης μηχανικός από τη Σικελία (από το Παλέρμο) ντον Σάντο Μοντελεόνε, ο τυχοδιώκτης Φορτουνάτος Πασσάτο, εκγυμναστής του ιππικού, είναι μερικά από τα ονόματα που συνεχίζουν την ιταλική παράδοση σε πράγματα που τα ξέρουν από αιώνες πολύ καλά. Και κοντά σε αυτούς και κάποιοι

³² ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισαγωγή*, σ. 89.

³³ Ό.π., σσ. 89, 119, 120.

³⁴ ΑΔ. ΠΕΤΑΛΑ, *Αξιωματούχοι στην αυλή του Αλή πασά*, «Μνήμων», 2 (1972), σσ. 257-272· ΑΡΓ. ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ, *Αρχιτέκτονες και μηχανικοί στην υπηρεσία του Αλή πασά*, στο *Φηγός. Τιμητικός τίτλος για τον καθηγητή Σωτήρη Δάκαρη*, Ιωάννινα 1994, σσ. 367-389· ΣΤ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Το κράτος του Αλή πασά των Ιωαννίνων. Μια λειτουργική περίπτωση ενίσχυσης της κεντρικής εξουσίας και αποδυνάμωσης των περιφερειακών δυνάμεων*, στο *Ιταλοελληνικά IV*, Νεάπολη 1991-1993, σσ. 115-127.

³⁵ *Αρχείο Αλή πασά*, Δ' (Ευρετήριο προσώπων).

τυχοδιώκτες, όπως ο Σέργιος που μετέφερε ένα χημικό εργαστήριο από τη Βενετία και έκανε το 1815 πειράματα στην αυλή του πασά αναζητώντας το ελιξήριο της ζωής³⁶. Ακόμα σημειώνω τον ιερέα ντον Βικέντζο Μικαρέλλι, που παρουσιαζόταν ως χημικός, χωρίς, όπως φαίνεται, να έχει ιδέα περί χημείας, αλλά συντηρώντας, μέσα σε ένα κλίμα άγνοιας και αφελών προσδοκιών, την παράδοση της ιταλικής καπατσοσύνης και πονηριάς.

Τέλος, μια ακόμη emblemατική περίπτωση της ιταλικής παρουσίας στην αληπασαδική αυλή. Τον Απρίλιο του 1810 ο Αλή πασάς δέλησε να παραδέσει ένα γεύμα στην Πρέβεζα προς τιμήν του άγγλου στρατηγού σερ Τζον Όσβαλντ, μετά από την κατάκτηση της Λευκάδας από τους Άγγλους. Το γεύμα βέβαια αυτό αποτελούσε μια επίσημη κοινωνική εκδήλωση σε υψηλό πολιτικό επίπεδο και προς τούτο ο πασάς έφερε στην Πρέβεζα τον μάγειρά του από τα Γιάννενα και ακόμα τον αργκιλετζίμασή του, για να του ετοιμάζει τους ναργιλέδες του. Όμως ανήσυχος, φαίνεται, για το αποτέλεσμα καλεί, επί πληρωμή, ειδικά από τη Λευκάδα και άλλον μάγειρα με τον βοηθό του, που βέβαια εκπροσωπεί έναν άλλο τρόπο, τον βενετσιάνικο, τον ιταλικό τρόπο παραγωγής φαγητού, με άλλα λόγια τις εντεύθεν της Αδριατικής ευρωπαϊκές γαστριμαργικές συνήθειες, αφού και ο επίσημος ξένος σε αυτές ανήκει. Από το γεύμα αυτό διαθέτουμε τον αναλυτικό πίνακα των καταναλωθέντων εδεσμάτων και βέβαια οι σαβογιάρδοι, τα πιτσούνια από την Αγία Μαύρα, τα παπιά, το κρασί μαρσάλα και ένα δεύτερο κεφαλονίτικο καθώς και διάφορα άλλα φαγητά ενισχύουν του λόγου το ασφαλές³⁷.

Ένας σύγχρονος ιταλός συγγραφέας από την Τεργέστη, ο Κλαούντιο Μάγκρις, γνωστός, κυρίως, από το εκτενές έργο του *Δούναβης*, περιγράφει πολύ καλά τον κόσμο της Αδριατικής, με οξυδερκείς αναφορές που εμπεριέχουν και καλή γνώση της ιστορίας. Ο Μάγκρις ανακαλώντας μύθους και πραγματικότητες θεωρεί ότι και ο ποταμός Δούναβης, μέσω ενός άλλου ποταμού, του Ίστρου, φθάνει, και αυτός, στην Αδριατική, όπου έφθασαν ακόμα και οι Αργοναύτες, αναπλέοντας τον Δούναβη και όλα αυτά, επειδή όλοι θέλουν να φθάσουν στην Αδριατική, καθώς

---

³⁶ ΑΛ. ΠΟΛΙΤΗΣ, *Στα Γιάννενα του Αλή πασά περί το 1815, αναζητώντας το ελιξήριον της ζωής. Η ρίμα του Σέργιου του Σαλονικιού, στο Μνήμη Γ. Π. Σαββίδη, Θέματα Νεοελληνικής Φιλολογίας*, Αθήνα 2001, σσ. 53-63.

³⁷ *Αρχείο Αλή πασά*, Β', αρ. 533.

αυτή είναι η κατ' εξοχήν θάλασσα, η θάλασσα της πραγματικής ζωής και της αρμονίας³⁸.

Πολύ κοντά, μια ανάσα από την ίδια θάλασσα και τη νότια απόληξή της, το Ιόνιο, βρέθηκε και ο Αλή πασάς έχοντας, ίσως, στο μυαλό του ότι κάποια στιγμή θα μπορούσε να διαπεράσει το θαλάσσιο μέτωπο, να υλοποιήσει το ιόνιο όνειρό του. Όμως, από την άλλη, ας πούμε την ιταλική, πλευρά και από αιώνες προς την ίδια θάλασσα είχαν κινήσει, υπηρετώντας το ίδιο όνειρο, υπέρτερες δυνάμεις. Ανατολίτης αυτός, σε έναν τόπο κατ' εξοχήν δυτικό, προσπάδησε να μάθει από αυτούς, να τους χρησιμοποιήσει προς ίδιον σκοπό, αλλά συνήθως τα όνειρα αυτού του είδους συντρίβουν τους ανθρώπων με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Το ίδιο έπαθε και αυτός, μολοντί από την αυλή του πέρασαν δεκάδες Ιταλοί, Γάλλοι, Άγγλοι και άλλοι Ευρωπαίοι.

RIASSUNTO

Panayotis Michailaris, *La presenza italiana nella corte di Ali Pasha (fine '700 - inizio '800)*

Come è noto Ali pascià, essendo governatore della provincia di Giannina, aveva la possibilità di controllare, direttamente o indirettamente, e di essere in relazione con lo spazio chiamato “fronte marittimo” dell’Epiro e dell’intera Albania. Grazie a questo territorio egli entra in contatto con la politica e con la scena diplomatica europea sia per via degli scambi commerciali che per via della vicinanza alle isole ionie. Con l’occasione della recente pubblicazione in quattro volumi dell’archivio di Ali pascià custodito nella Biblioteca Genadeios e i nuovi elementi che essa conseguentemente porta alla luce, appare indispensabile una nuova lettura del materiale archivistico di Venezia, cercando di ricostituire l’archivio di Ali pascià nel suo insieme. Questo studio dimostrerà, a mio parere, gli interessi di Ali pascià e i suoi insistenti sforzi per incorporare i territori veneziani dell’Epiro e delle isole ionie nei territori sotto il suo controllo, e allo stesso tempo, illustrerà la rete di relazioni e di influenze che si erano sviluppate nel periodo fino al 1797 e i residui di quegli contatti che non si limitavano solo nell’uso attestato della lingua italiana.

³⁸ ΚΛΑΟΥΝΤΙΟ ΜΑΓΚΡΙΣ, *Δούναβης*, μετ. ΜΠ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ, εισαγ. Ν. ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗΣ, Αθήνα 20064 (α' ιταλ. έκδ. 1986), σ. 24.

ISTITUTO VENETO DI SCIENZE LETTERE ED ARTI
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΕΝΕΤΙΑΣ (Συνέδρια 15)
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ (ΚΕΡΚΥΡΑ)

Η Αδριατική: συγκλίσεις και αποκλίσεις (18ος - 19ος αιώνας)

Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου

Κέρκυρα, 29-30 Απριλίου 2010

επιμέλεια

Francesco Bruni και Χρύσα Μαλτέζου

BENETIA - ΑΘΗΝΑ 2011